

Lazebníkem proslulého mistra

♦ GM Lubomír Kaválek ♦

Fáma koluje po Praze, že jsem před zhruba čtyřiceti lety prohrál s proslulým mistrem Karlem Opočenským. A nejen to. Nejenže jsem s ním prohrál, ale navíc jsem mu zaplatil večeri. Podle té fámy mě tudíž mistr Opo oholil. Je to trochu jinak. Holil jsem já jeho.

Začalo to při jednom obědě v Jablonci nad Nisou, kde jsme hráli v létě 1962 mistrovství Československa. „Mistře, myslím, že byste potřeboval oholit,“ řekl jsem Opočenskému. „Tak mě, Kaválku, ohol.“ A bylo to. Znělo to víc jako povel než jako přání, ale já tu příležitost uvítal, aniž bych tušil, že to zahájí moji velmistrovskou kariéru. Nebyl jsem zkušený holič, moc jsem se holit ještě nemusel, ale příležitost natrénovat si to na slavném mistrovi jsem si nenechal ujít.

Holit mistra Opočenského nebylo lehké. On i při tom holení stále něco vyprávěl. Pro jistotu jsem si na něj nebral břitvu, ta patřila všem těm elegantním holičům, kteří s ní uměli šermovat, i když jejich oběti vyprávěly příběhy. Čím více jsem mistra Opa holil, tím více jsem v Jablonci vyhrával, až jsem se nakonec stal nejmladším přeborníkem Československa.

Tajemství mého úspěchu nezůstalo utajeno. V Mariánských Lázních v roce 1965 se objevil v roli lazebníka Vlasta Hort. Holil mistra Opa s vervou, turnaj vyhrál společně s Paulem Keresem a stal se velmistrem. Dokonce nás napadlo, že bychom měli mistra Opočenského vozit sebou na turnaje co maskota. Pak jsme to zavrhli. Neměli jsme na to.

V Mariánkách mě Opočenský napřed pokáral: Místo abych se věnoval lazebnictví, chodil jsem na rande. Potom mi nabídl, že mi půjčí svou chalupu v Medonosích za Mělníkem. „Je tam klid, nabereš tam sílu a já za čtrnáct dní přijedu. Klidně tam pozvi tu svou krasavici,“ vysvětlil mi. Pro milostné zápletky měl pochopení. Když byl mladší, lákal talentované slečny do svého bytu, vítal je v županu, a když vstoupily, přivíral dveře, aby už nikdo z chodby neviděl, co se za nimi dělo. Některé adeptky šachového umění se bránily, jiné se neubránily, ale každé vždy daroval nějakou knihu, zřejmě podle toho, v čem viděl jejich přednosti i nedostatky. Jednu úspěšnou obranáčku odměnil *Francouzskou obranou* Gézy Maróczyho.

První věc, která mi padla do oka po příjezdu do Medonos, byla hrazda. Visela dolů, přišroubovaná do trámu stodoly, podobná té, kterou jsem měl v našem bytě. Dříve, než jsem začal hrát šachy, chtěl jsem být akrobatem. Vznášet se někde u stropu šapito na visací hrazdě byl můj sen. Tajně jsem to chodil okoukávat do varieté U Nováků. Toužil jsem po té visící hrazdě, až jsem ji jednou dostal k Vánocům zavěšenou mezi dveřmi. A teď jsem viděl podobnou před sebou v Medonosích. Mistr Opo na ní veletočce nedělal, ale chytit se za ni a vzepřít se – to prý dokázal.

Ve varieté U Nováků v roce 1931 sehrál mistr Opočenský svou první šachovou olympiádu. Ze začátku dojem elegantního akrobata nedělal. Než se pořádně rozhoupal, prohrál s jugoslávským veteránem Borou Kostičem a s Američanem Hermanem Steinerem. To byl fešák, který přišel do Kalifornie z Maďarska a rád se pohyboval v blízkosti hollywoodských hvězd. Později, od roku 1932 až do své smrti v roce 1955, vedl šachový sloupek v Los Angeles Times. Kdyby tenkrát v Praze Opočenský Steinera natřel, Československo by při konečném počtu získalo zlatou medaili. To Opočenský během partie nemohl tušit, ale jeho devět bodů ze třinácti partií nakonec přispělo ke třetímu místu. O dva roky později v anglickém Folkestone mistr Opo zářil na čtvrté šachovnici. Sehrál tu olympiádu bez prohry, vyhrál desetkrát a povolil jen tři remízy. Jednu mu utřhl francouzský dadaista Marcel Duchamp. Československo skončilo na druhém místě. Rád jsem četl o olympijských soubojích Čechoslováků s Američany před druhou světovou válkou a ani ve snu mě nenapadlo, že se jednou stanu se šesti týmovými medailemi, jednou zlatou a pěti bronzovými, nejuspěšnějším americkým olympionikem.

V Medonosích se mi otevřel nový svět. Opočenský tam měl spoustu zahraničních šachových časopisů, které jsem předtím neviděl. Pročítal jsem je rychle a dostával nápady, ze kterých jsem pak půl roku žil na šachových kolbištích v Sinaji, Varně, Bělehradě a Lipsku. Uplynul týden, vraceli jsme se s Irenou z procházky a v okně chalupy jsme spatřili hlavu mistra Opa. „Pronásleduje nás duch mistra,“ říkám, „živý Opo má přece přijet až za týden.“ Portrét hlavy z profilu působil nadpřirozenou silou. Nehnul se, byl nádherný. Když jsem si později Opočenského vybavoval, objevovala se mi právě ta jeho hlava, zarámovaná do okna jeho chalupy, kouřící viržinko.

V prosinci 1965 jsme jeli s Opočenským na turnaj do německého Lipska. Mistr vešel do hotelu a vyšel z něho za tři týdny. V tom hotelu jsme spali, jedli i hráli. Vše bylo pod nosem. A protože v něm spal i mistrův lazebník, byl to podle mistra ideální turnaj. Nešel se ani podívat do Auerbachova sklípku nedaleko hotelu. Byla

Na mistrovství republiky 1962 v Jablonci nad Nisou se mladý holič Lubomír Kaválek (stojící druhý zprava) potkal i se zkušeným Karlem Opočenským (sedící v první řadě uprostřed). Devatenáctiletý Kaválek tehdy v Jablonci holił všechny a přebor Československa vyhrál.

to hospoda, kde kdysi vysedával básník Goethe. Odtud prý alchymista dr. Johann Georg Faust dokázal odvalit vinný sud, který by nemohl unést bez pomoci nadpřirozené síly. Goethe legendu použil ve své divadelní hře o Faustovi. Opo tam chodit nemusel. Svou duši už dávno upsal šachové hře.

I když objel skoro celý svět, Opočenský moc z toho světa neviděl. Říkalo se o něm, že svůj život prožil hlavně v turnajových sálech a v šachových kavárnách. Slavné obrazárny, ať už to byl pařížský Louvre, madridské Prado nebo amsterodamské Rijksmuseum, ho příliš nelákaly. Popravdě se zajímal celý život výhradně o obrazy, které vznikají na šachovnici, která mu byla jediným světem, který miloval a v jehož hranicích chtěl žít a působit.

V Lipsku jsem si konečně vyholil velmistrovský titul. Rozhodující byla partie s Němcem Henningsem, dámská koncovka, která se táhla přes dva dny. Stihl jsem také mistra Opa dvakrát oholit, než skončila mým vítězstvím. O několik partií později jsem měl titul v kapse. Trvalo to jen sedm měsíců, kdy jsem z obyčejného mistra maturoval na velmistra.

Ve vlaku z Lipska do Prahy mi Opo řekl: „Pamatuj si, že jsi teď přibítej k šachovnici až do konce života.“ Jak to bude dál, mi nesdělil. Ani jsem se ho neptal. Stal jsem se velmistrem a to mi zatím stačilo. Nepatřil jsem k těm, kteří si svou šachovou dráhu pečlivě naplánovali. Mladý Garri Kasparov měl na stěně nalepený plakát s nápisem: „Jestli ne ty, kdo?“ Možná že se stal mistrem světa, protože se už na ten plakát nemohl dívat. Američan Yasser Seirawan si naplánoval jízdní řád k titulu mistra světa, který končil v šestadvaceti letech. Pak mu to vykolejilo. Nedojel.

O pár let později mně to nakonec nedalo a zeptal jsem se mistra Opa, jak to bude dál. Podle očitých svědků jsme hráli blicky a vedli řeči. „Co myslíte, mistře,“ ptal jsem se mistra Opa, když potřetí musel sklonit svého krále, „bude ze mne někdy mistr světa?“ Nato Opo: „Nebude. Máš sice talent, možná dokonce větší než kdysi Flohr, ale na rozdíl od něho nemá trpělivost. Chceš hlavně šturmovat, nehodláš se zdržovat a piplat s drobnostmi. Šach je fuška. Ty jsi spíš takový bohem nadaný bohem, z nichž nikdy žádný mistr světa nevzejde.“ Tak to ti očití svědkové viděli a slyšeli a tak si to po mnohá léta vyprávěli.

Dvaadvacátého ledna 1968 jsem si koupil lístky do kina. Moudré to nebylo. Večer jsem hrál v Savarinu týmový zápas a počítal jsem s tím, že tu partii za dvě hodiny zvládnou. Přepočítal jsem se. Proti mně nastoupil bojovně naladěný mistr Opo. Netušil jsem, že mě bude pronásledovat nešťastná třináctka. Ve stejný den před třinácti lety, dvaadvacátého ledna 1955, jsem se poprvé měl sejt s mistrem Opočenským. Víím to přesně, protože to datum je na záznamu partie, kterou jsem ten den sehrál se svým známým, když jsme na mistra čekali. V té partii jsem měl bílé a probíhala takto:

1.e4 e5 2.f3 f6

Co to je? Jako spořádaný začátečník jsem se naučil, že pěšec na poli f7 je v zahájení největší slabina černého. A teď mně můj soupeř s tou slabinou uhne. Na co budu útočit? Tehdy mi bylo jedenáct a o šachu jsem věděl málo.

3.Sc4

Táhl jsem střelcem na c4, protože jsem si myslel, že tam patří. Zvláštní je, že i dnešní počítače tento tah sugerují. Černý se dopustil hříchu. Svým posledním tahem otevřel a prodloužil diagonálu a2-g8, kterou teď dostal pod kontrolu bělopolný střelec.

3...Je7

Černý zřejmě pochopil, že se jen tak nedostane k rošádě, a snaží se to napravit. Hrozí 4...d5.

4.Jc3 d5?

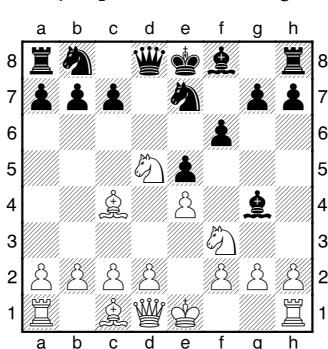
Navzdory všemu, i když na místě bylo nejprve 4...c6. Nevadilo to, protože jsem situaci uprostřed šachovnice zazdil tahem 5.exd5. Přesto jsem vyhrál ve 21. tahu. Kdybych tenkrát uměl ty šachy o chlup lépe, určitě bych zahrál...

5.Jxd5

a po logické odpovědi...

5...Sg4

Jak jinak než pořádnou vazbou ospravedlnit otevření střelce tahem 4...d5?
...bych partii zakončil elegantně, Legalovým obratem:

6.Jxe5!! Sxd1 7.Jxf6+! gxf6 8.Sf7 mat.

Asi bylo štěstí, že jsem takový skvost nevytvoril. Bylo tu nebezpečí, že bych tu glancpartii zarámoval, pověsil na zeď a obdivoval jako něco naprosto dokonalého a nenapodobitelného. Možná že bych přestal šachy hrát.

Když jsem přišel domů, objevil jsem v jakési příručce, že můj soupeř zahrál Damianovu obranu (1.e4 e5 2.Jf3 f6), která se dá lehce vyvrátit tahem 3.Jxe5. V noci mě pronásledoval strašný sen. Stál nade mnou mistr Opo a hromovým hlasem se tázal: „Tak ty nevíš, jak zničit Damianovu obranu?“ Nebyla to jediná souvislost mezi Damianem a Opočenským. Křivda spáchaná na Opočenském byla podobná té, kterou Damiano spáchal na Lucenovi.

V roce 1512 vyšla v Římě knížka *Questo libro a da imparare giocare a scachi et de la partite*, která byla v podstatě návodem, jak se naučit šachovou hru. Autorem byl jistý Pedro Damiano, o kterém se jen ví, že byl apatykářem a pocházel z portugalského městečka Odemira. To, že zemřel v roce 1545, historikové spíš tuší, než to ví přesně. Damianova knížka byla zvláštním seskupením šachových problémů, studií, aforismů i analýz zahájení, celkem 124 stran. Portugalský lékárník v ní dával rady, které platí i dnes. Například navrhoval: „Když najdeš dobrý tah, hledej lepší.“

Damiano věnoval část své knihy zahájením. Tvrdil například, že po tazích 1.e4 e5 2.Jf3 má černý několik možností, jak pokrýt pěšce e5, a ta nejhorší je 2...f6. Ten poslední tah se mu stal osudným a v teoretických příručkách je nazýván Damianovou obranou. Kdy a proč se tak stalo, není známo. Ať už to bylo, jak to bylo, Damianovi přiřkli tu obranu neprávem. Nejenže druhý tah černého odsoudil,

ale ukázal, že ho lze vyvrátit obětí jezdce 3.Jxe5! Možná se mu osud pomstil, protože celé vyvrácení opsal od Španěla Luise Ramireze Luceny, který už v roce 1497 pokračoval takto: 3...fxe5 4.Dh5+ Ke7 5.Dxe5+ Kf7 6.Sc4+ d5 7.Sxd5+ Kg6 8.Dg3+ (8.h4 h5 9.Sxb7! vyhrává materiál.) 8...Dg5 9.Dxc7 Dxc2? (Vede k rozhodujícímu útoku. Po správném 9...Jd7 však stojí bílý lépe.) 10.Df7+ Kh6 11.d3+ g5 12.Dxf8+ Kh5 13.Df7+ Kh4 14.e5 Dg4 15.Sf3 Dh3 16.Dh5 mat.

Na to, že tato analýza je stará přes 600 let, je to vynikající kus práce. Lucena se se svou knihou *Repeticion de amores e arte de axedrez con el iuegos de partido* příliš nebabral. Srovnával milostná tažení v životě s bojem na šachovnici. Zamíchal tam i šachy staré, ve kterých dáma jen tak hopsala okolo krále a neměla ten rozmach, který jí daly šachy nové. Knihu napsal rychle a nikdy už nebude známo, jak se ke svým materiálům dostal. Je to nejstarší zachovaná šachová kniha. Ta před ním, napsaná jistým Vicentem v roce 1495, shořela. Je možné, že Lucena čerpal látku z Vicenta. Kdo ví? Je však jasné, že Damiano ukradl Lucenovy nápady.

S nápady Opočenského se stalo něco podobného. Ať už byly dobré nebo špatné – a mistr Opo dokázal dělat i tahy oškliváky – vždycky měly švih. Byla v nich lehkost, jako by se vznášely nad šachovnicí. Ze dvou příkladů je jasné, že Opo předstihl svou dobu. Kontury obětí b-pěšce v zahájení Ben-Oni načrtl Opočenský už ve dvacátých letech minulého století. Původně se snažil rozčísnout bílý střed tahem e7-e6, ale vylepšil to ve třicátých letech. Pochopil, že černý musí otevřít dvě krajní lajny a + b na dámském křídle a pomocí věží připravit bílé pěšce a + b na odstřel. A pak mu to ukradli. Napřed ve čtyřicátých letech Švéd Erik Lundin. V letech padesátých mu to unesla voda – přesněji řeka Volha, podle které ten gambit přejmenovali Sověti. Nakonec se objevilo jméno Pála Benkóho, který ke své cti na tom pojmenování příliš netrval. Ale byl to právě Benkö, který nápad Opočenského vytříbil v roce 1967 a donutil bílého otevřít obě linie přesným pořadím tahů: 1.d4 Jf6 2.c4 c5 3.d5 b5 4.cxb5 a6!, a brzy poté se ten gambit rozšířil po celé zeměkouli.

Najdorfova varianta v Sicilské (1.e4 c5 2.Jf3 d6 3.d4 cxd4 4.Jxd4 Jf6 5.Jc3 a6) byla také dílem Opočenského, který trval v roce 1946 na tom, že černý by měl v následujícím tahu zahrát 6...e5. V případě 8.Se2 e5 se to černému nádherně dařilo a daří dodnes. Po 6.Sg5 je tah 6...e5 nešťastné plácnutí do vody, vytvářející díru na poli d5, přes kterou může bílý zaplavit postavení černého. Najdorf chápal, že slabina na d5 se nemá vytvářet, nýbrž pokrýt, a už před druhou světovou válkou volil šikovnější 6...e6.

V lednu 1968 si Opočenský v naší partii hned zpočátku vytvořil slabinu na e6 v Holandské a přenechal mi velkou poziční výhodu. Řekl jsem si, že po takové ouvertuře to bude hračka. Vždyt jsem předtím všechny čtyři turnajovky, které jsme spolu sehráli, vyhrál. A ty hrál Opo daleko lépe. Věci se začaly vyvíjet podezřele, když se mistr po několika dalších tazích zvedl a odešel do restaurace. Tam si dal večeři. Občas se přišel podívat na partii, něco potáhl a zase se věnoval jídlu. Ve snaze stihnout kino jsem v jedné chvíli odehrál něco zbrkle a ztratil jsem pěšce. Způsobil jsem, že Opo mohl nyní vychutnávat nejen večeři, ale i postavení na šachovnici. Dal si na čas a chrлил moudrosti: „Pamatuj si, že nakonec ti v životě zbude jen to žrádýlko.“

S rychlostí, s jakou se moje pozice hroutila, jsem nebyl spokojen. Nehroutila se dost rychle na to, abych se včas dostal do kina. A tak jsem mistrovi navrhl, že mu tu večeři zaplatím, jen aby šel hrát. A šel jsem hledat číšníka. Opo ho však našel dříve než já, protože když jsem se vrátil, stál před mistrem moučník. Netvářil se vůbec provinile, když říkal: „Přece bys mě nechtěl připravit o moučník!“ Potom na mě spustil lavinu pěšců a donutil mě ke vzdání.